

Садовник-Чучвага Н. В.,

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

СЕГМЕНТ КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА ЯК СКЛАДОВА КОНЦЕПТОСФЕРИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ГЕРОЇЧНОЇ ПОЕЗІЇ

У статті досліджуються особливості концептуального сегменту КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА в давньоанглійській епічній картині світу на прикладі давньоанглійської героїчної поезії.

Ключові слова: *концепт, концептосфера, концептуальна картина світу, міфопоетичні тексти, героїчна поезія*

The article focuses on the investigation of the peculiarities of the conceptual segment ROYALTY in the Old English epic worldview based on Old English heroic poetry.

Key words: *concept, conceptual sphere, conceptual worldview, mythopoetic texts, heroic poetry*

Питання співвідношення мови, з одного боку, свідомості і світобачення та культури з іншого належать до кола давніх, але поки що не вирішених проблем. Вони набувають особливої актуальності в період посилення тенденцій щодо глобалізації у світі технократизації та комп'ютеризації комунікації, безпрецедентного зміцнення позиції англійської мови, що в цілому призводить до помітних і неоднозначних змін у менталітеті етносів, світосприйнятті і вербалізації життєвого досвіду. Крім того, об'єктивний розвиток будь-якої цивілізації викликає зміни в житті і трансформує мовні картини світу, що зумовлює необхідність їх вивчення і порівняння через певний час. Сучасний етап вивчення мовної свідомості, вербального образу світу пов'язаний з антропоцентризмом у мовознавстві, зі студіями в межах тріади “мова-нація-культура”.

Одним із фундаментальних понять, що характеризують буття людини та її взаємовідношення зі світом, є поняття *картини світу*. Вона являє собою глобальний динамічний образ світу, що покладений в основу світогляду індивіда або групи і є результатом та регулятором усіх видів діяльності носіїв цього образу. Картина світу фіксує перцептивні та концептуальні знання і трактується як концептуальна картина світу [1, с. 6].

Концептуальна картина світу визначається як інформаційна система, що складається зі знань, уявлень, вірувань та є результатом пізнання людиною оточуючого світу, інтерпретації, позначення й утримання в свідомості його властивостей у вигляді певної сітки понять, структурованої як концептуальні сфери-локуси (В. З. Дем'янков, Ю. М. Караулов, Г. В. Колшанський, О. С. Кубрякова) [1, с. 8].

Роль мови полягає в експлікації змісту концептуальної картини світу. Відтак, *мовна картина світу* виступає як частина концептуальної картини світу, яка об’єктивує зміст останньої за допомогою усього арсеналу мовних засобів. З погляду лексичної семантики, мовна картина світу – це зафіксована в мовних знаках (лексичних одиницях) мовна свідомість народу (Ю. Д. Апресян, Г. Вежбицька, В. М. Манакін, Ю. С. Степанов).

Саме питання вербалізації світу, тобто виявлення шляхів “ословлення” позамовної дійсності, зумовлює пошук особливостей відображення сприйняття оточуючого середовища у мовних одиницях. Спроби реконструкції концептуальної та мовної картин світу, зіставлення їхніх окремих фрагментів наразі є чисельними та надзвичайно перспективними. Закономірно, що й зіставлення окремих концептів також відзначається продуктивністю. Таким чином, *актуальність* обраної теми зумовлена загальною тенденцією низки сучасних досліджень до детального вивчення особливостей певних мовних і концептуальних картин світу, а також вербалізації окремих концептів.

Відображене в мовних формах, етнічно обумовлене осмислення та оцінювання зовнішнього світу стосовно певного етносу отримало назву *національно-мовної картини світу* (НМКС). Під НМКС розуміють синтетичну єдність суб’єктивного і об’єктивного у світогляді людини, синтез духовно-індивідуальної та культурно-історичної субстанції. Крім того, реальний світ, колективна етнічна свідомість, що відбивають реальний світ у процесі пізнання, є важливими чинниками, які детермінують онтологію НМКС [3, с. 160].

Відомо, що концептуальна картина світу (ККС) є більш універсальною порівняно з мовною картиною світу (МКС), вона є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, тоді як мовна картина світу відображає досвід кожного народу та виявляє не тільки спільне знання, а й своєрідність бачення світу [3, с. 162]. МКС виступають як віртуальні мовні знаки, актуалізація яких є індивідуалізованим процесом, а національна специфіка такої картини може інтерпретуватися як специфіка субстанції матеріального знака. Таким чином, у мовленні людей відчувається відбиток власної НМКС, воно позначене певною стереотипністю.

Концептуальна картина світу розглядається як *міфологічна картина світу* у випадку, якщо її фокусом є сукупність *міфологем*, які виступають ядерною частиною архетипних образів (Р. Бойер), які становлять найдавніші підсвідомі уявлення про світ (К. Юнг). Осмислення проблеми семантики одиниць вторинної номінації з позицій когнітивної лінгвістики зумовило актуальність звернення до аналізу лінгвокогнітивних механізмів виникнення образності мовних одиниць, які втілюють базові концепти міфологічної картини світу [1, с. 11].

Питання, пов’язані з мовленнєвою діяльністю в контексті міфологіч-

ної картини світу, вимагають окремої уваги. *Новизна* нашого дослідження визначається необхідністю комплексного вивчення зв'язків між фрагментом концептуальної картини світу та його відображенням у мовній картині світу на різних рівнях структури.

Міфологічна концептуальна картина світу давніх англійців як динамічний поліфункціональний мегафрейм постає набором системно організованих міфологічних сценаріїв стереотипних національно-культурних ситуацій. Унаслідок домінування ірраціонального асоціативно-образного мислення представників архаїчного соціуму та сакрально-магічного характеру мови, яка втілює міфологічні сценарії та їх компоненти, базові концепти міфологічної концептуальної картини світу відзначаються метафоричністю та осмислюються у контексті концептуальних метафор [1, с. 12].

Концептом, представленим практично в будь-якій культурі та відображеним її культурно-мовними одиницями, є концепт роду. Ми пропонуємо системний опис одиниць давньоанглійської мови, у семантиці яких вичленовується компонент *'чоловіча стат'*, та спробу контекстного реконструювання на їх основі родової концептосфери певного історичного періоду (у нашому випадку – давньоанглійського), відображеної в картині світу. Таким чином, *метою дослідження* є аналіз давньоанглійських номінацій, маркованих чоловічим родом, та реконструкція на їх основі концептосфери чоловічого роду, характерної для давньоанглійської епічної поезії.

Відбір лексичних одиниць, що репрезентують родову концептосферу давньоанглійського періоду, виконувалася методом суцільної вибірки з героїчних епічних творів: епічних пісень (*Beowulf, The Battle of Finnesburh, Widsith, Waldere A* та *B*), історичних пісень (*The Battle of Brunanburh, The Battle of Maldon*), елегій (*Deor, The Seafarer, The Wanderer, The Ruin, The Husband's Message, The Wife's Lament, Wulf and Eadwacer*) та релігійних героїчних пісень (*Juliana, Judith, Daniel, Dream of the Rood, The Fortunes of Men, The Gifts of Men, Caedmon's Hymn*).

Сегмент КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА об'єднує марковані чоловічим родом концепти, що поєднують статусно-рольові, аксіологічні та афективно-емоційні концептуальні ознаки. Король у контексті міфологічної концептуальної картини світу постає типовим героєм-воїном, харизматичним лідером, що дає йому право на виключно високий суспільний статус, важливіший за статус представників підсегмента ВИСОКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС. Сегмент налічує 182 номінації (для епічних пісень – 78 номінацій, для історичних пісень – 18 номінацій, для елегій – 24 номінації, для релігійних пісень – 62 номінацій), та структурується наступним чином:

97 номінацій вербалізують концепт ПРАВИТЕЛЬ/ВОЛОДАР (*þeoden, rica, wisa fengel, burgwarena fruma, freowine folca* тощо);

28 номінацій – концепт ЗАХИСНИК (*eodor Scyldinga, wigendra hleo, eorla hleo, mandrihtne hleo, folces hyrde, rices hyrde, manna gehyld, rices weard, epelweard* тощо);

22 номінації позначають власне короля, його якості та атрибути (*cyning, þeodcyning, heahcyning, soðcyning, þegn ungemete* тощо);

17 номінацій – концепт ЩЕДРИСТЬ (*goldwine gumena, hringa þengel, beaga brytta, sinces brytta, sincgyfa, beaggyfa, sinca bealdor* тощо).

11 номінацій вербалізують концепт ПРИНЦ, тобто королівський нащадок або майбутній правитель (*æþeling, leod, brego, cyning giunge* тощо);

6 номінацій характеризують військову звязку короля та вербалізують концепт ВІЙСЬКОВИЙ ЛІДЕР (*gudcyning, wuldorkyning, sigerof kyning, heaðorof cyning, beorncyning* тощо);

1 номінація – іменник *hlaford* – позначає короля у звертанні *hlaford min*.

За Є. А. Мельниковою, епічний король має три основні атрибути: він повинен бути могутнім, щедрим та мудрим [2, с. 91]. Концепти сегменту КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА повністю відповідають цим атрибутам.

Могутність короля відображена концептом ПРАВИТЕЛЬ/ВОЛОДАР. Концепт ЩЕДРИСТЬ відображає іншу функцію короля: розподілення багатств, роздача скарбів. Вона є запорукою справедливого, правильного розподілу цінностей. Таким чином в образі ідеального правителя втілюються уявлення про суспільний порядок та благоустрій.

Мудрість короля розуміється не як інтелектуальна якість, а як практичне слідування існуючим етичним нормам, дотримання традиційних норм поведінки, неухильне виконання того, що повинно бути виконано. Мудрий той король, який відповідає героїчному ідеалу, етикетному образу. Наприклад, основна функція короля – не здійснювати героїчних діянь (концепт ВІЙСЬКОВИЙ ЛІДЕР налічує лише 6 номінацій), а запрошувати героїв та надавати їм можливість здійснити подвиг.

За визначенням О. С. Колесника, “король мав являти собою воїнський ідеал ..., а суспільний лідер був суто харизматичним військовим ватажком, “королем-воїном” [1, с. 7]. У нашому ж дослідженні вважаємо за потрібне розмежувати ці два поняття: номінації концепту КОРОЛЬ ми відносимо до сегменту КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА, тоді як концепт ЛІДЕР – до сегменту ВІЙСЬКОВІ КОНЦЕПТИ, погоджуючись з зауваженням Є. А. Мельникової [2, с. 92] про те, що власні подвиги король здійснює зазвичай в юності (концепт ПРИНЦ).

Отже, як свідчить аналіз семантики досліджуваних номінативних одиниць, система аксіологічних цінностей давньоанглійської епічної концептуальної картини світу спрямована на усталення *військово-героїчного* ідеалу як прототипової моделі особистості та війни як прототипового виду діяльності, що відбивається у специфіці функціонування номінацій сегменту КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА.

Література:

1. Колесник О. С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / О. С. Колесник; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
2. Мельникова Е. А. Меч и лира: англо-саксонское общество в истории и эпосе / Е. А. Мельникова. – М.: Мысль, 1987. – 203 с.
3. Нідзельська Ю. М. Концепт як відображення універсального та етноспецифічного у свідомості етноса / Ю. М. Нідзельська // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 45: Філологічні науки. – Житомир, 2009. – С. 160-162.
4. Beowulf. Critical Online Version [Електр.ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <http://www.heorot.dk> – Заголовок з екрану.
5. The Complete Corpus of Anglo-Saxon Poetry [Електр.ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <http://www.sacred-texts.com> – Заголовок з екрану.